

International Conference on Linguistics, Literature And Translation

International Conference on Linguistics, Literature And Translation - double-blind peer-reviewed, monthly, open-access proceeding published to get excellence on Research and Development. It publishes high-quality articles across the breadth of linguistics, literature and translation research. With its uniquely broad coverage, all articles are free to access across the globe, allowing authors to share their research and maximise its impact. The boletin on Linguistics, Literature And Translation is led by expert international editorial board members who take an objective approach to peer review, ensuring each research paper is reviewed and evaluated on its own scholarly merits and research integrity. Joining your work in the International Conference of Linguistics, Literature, and Translation means you will receive prompt and reliable publishing and a global platform for your research to reach its full potential.

FASLLAR TASVIRIDA NAVOIYNING BADIY MAHORATI

Ro'ziyeva Muhabbat Mahmalatib qizi

Samarqand davlat pedagogika instituti tyutori
Muhabbatbekzod5@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada buyuk o'zbek shoiri va mutafakkiri Alisher Navoiy ijodida fasllar tasvirining badiiy-estetik ahamiyati tahlil qilinadi. Muallif Navoiy asarlarida, xususan "Xamsa" dostonlarida tabiat manzaralari orqali inson ruhiyati, ichki kechinmalari va falsafiy qarashlarning badiiy ifodasi yoritilganini ko'rsatadi. Navoiy fasllar tasvirini nafaqat estetik vosita, balki inson, tabiat va jamiyat o'rtasidagi uyg'unlikni ochib beruvchi poetik obraz sifatida ishlatadi. Maqolada shoir tomonidan qo'llanilgan badiiy san'atlar — tazod, tashbeh, talmeh, mubolag'a, tamsil kabi ifoda vositalari tahlil qilinib, ularning fasllar tasviridagi o'rni va g'oyaviy yuklamasi ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar:

Alisher Navoiy, fasllar tasviri, badiiy mahorat, tabiat manzarasi, estetik ifoda, poetik obraz, badiiy san'atlar, tazod, tashbeh, tamsil, o'zbek mumtoz adabiyoti.

Kirish

Alisher Navoiy betakror so'z san'atkori. Shoir mahorati har qanday hayratga, ta'rifu olqishga sazovor. Alisher Navoiy qaysi bir mavzuga qo'l urmasin uni yoritishda mahorat ko'rsatadi, qaysi bir qahramonni gavdalantirishga azm qilmasin, uni kitobxon ko'z o'ngida butun bir dunyosi bilan ifodalab beradi. Alisher Navoiy o'y xayollari, qarashlari, orzu istaklari, intilishlari aks etgan "Xamsa" dostonlari zaminida shoir ixlos qo'ygan koinotning sarvari va gultoji — inson, uning hayoti, manfaatlari yotadi. Majoziylik shoir asarlarining jon tomiri sifatida yuzaga chiqar ekan, Alisher Navoiy jamiyatdagi ziddiyatlarni tasvirlashda ko'proq fasllarga murojaat qilgan. Shoir tasvirlaridagi rang baranglik, o'ziga xoslik kishini hayratga solidi, fasllar tasviri insonni cheksiz tuyg'ular olamiga yetaklaydi. "Alisher Navoiy baytlarida bahor va kuz fasllari tasviri ramziy timsoliy mohiyat kasb etib, betakror obrazlarni yuzaga keltirgan. Bu fasllarning shoir satrlarida alohida, yonma-yon, kontras holatda ifoda etilgan va lirik qahramon — oshiqning qalb to'lg'amlari, ruhiy holati iztirobli kechinmalari go'zal poetik manzaralarda o'z aksini topgan"

Alisher Navoiy tabiatning hassos kuychisi, mumtoz poetikaning mohir san'atkoridir. Barcha

asarlarida, shu jumladan, buyuk “Xamsa” dostonlarida go‘zal tabiatning rang-barang manzaralarini chizgan shoir tasvirda xilma-xil badiiy san’atlarni qo‘llaydi. Badiiy adabiyotda fasllar tasvirining o‘rni nihoyatda katta. Tabiat manzaralaridan va uning keng imkoniyatlaridan ijodiy foydalangan Navoiy peyzajga yangi –yangi vazifalar yuklaydi. Masalan, Navoiy dostonlarida peyzaj-fon, peyzaj –qahramonlar portreti, ruhiy dunyosi va ma’naviy olamini yorituvchi muhim bir vositaligini ko‘rib o‘tdik. Navoiyda tabiat tasviri –shoirning o‘zi yashab turgan zamonga, shu yurt tabiati va muhitga bo‘lgan munosabatini belgilovchi asosiy omil. Badiiy san’atlar esa shoir asarlarida yanada o‘zgacha ma’no, mohiyat kasb etgani holda, tabiat lavhalariga, yil fasllariga, uning rang-barang manzaralariga go‘yo jon bag‘ishlaydi, ularning tabiiyligini, go‘zalligi va ohangdorligini oshiradi. Shoir maqsad va g‘oyalarini talqin qilishda, orzu –niyatlarini bayon etishda tabiatdan, tabiatga taalluqli komponentlardan san’atkorlik bilan foydalanadi. Shu maqsadda yil fasllarining xilma –xil lavhalarini chizadi, ko‘pgina badiiy san’atlarni ishga soladi. Tabiat lavhalari va badiiy san’atlar muallifning g‘oyaviy –estetik maqsadi uchun xizmat qiluvchi asosiy omilga, asarning muhim uzviga aylanadi. Bularsiz Navoiy ijodining g‘oyaviy-badiiy, ma’rifiy-estetik qimmatini to‘la tasavvur qilish qiyin. Chunki peyzaj shunchaki manzara emas, u muallifning muayyan narsa va hodisalar –inson, tabiat va jamiyatga bo‘lgan munosabatini ifodalovchi vositalardan biri. Professor A.Hayitmetov aytganidek : “Shoir bu xil she’riy san’atlarni umrining oxirigacha mahorat bilan qo‘llaydi. ko‘p o‘rinda ular shoir she’riyati va uslubiga jilo bergan”.

“Xamsa” dostonlaridagi muallif qalamidan sayqal topgan fasllar tasviri lavhalarini haqli ravishda tabiatning ma’lum bir bo‘lagi, jonli bir ko‘rinishi deyish mumkin. Ammo shoir tabiatning badiiy manzaralarini yaratish bilan chegaralanib qolmaydi. Fasllar tasviri lavhalariga tazod, tashbeh, talme, tadjir, tamsil, mubolag‘a, laffu nashr, iyhom, tashxis, ruju’ kabi ko‘plab ma’naviy san’atlar bilan sayqal beradi. Dostonlardagi tabiat tasvirida qo‘llangan ana shunday san’atlardan biri tazod, qarshilantirish san’atidir. Tazod “Xamsa” dostonlarining barchasida, jumladan, “Farhod va Shirin”, “Layli va Majnun” dostonlaridagi fasllar tasvirida ko‘p qo‘llangan san’atlardan biridir. Ma’lumki, tabiatda, koinotda mavjud narsalar, elementlar bir-biriga qarama-qarshi, zid. Umumiy tarzda ular biri ikkinchisiga mos, muvofiq. Birining mavjudligi boshqa birini taqozo etadi. Maqsud Shayxzoda badiiy san’atlar haqida fikr yuritir ekan, tazod san’ati haqida shunday fikrlarni bildiradi: “Agar tanosub san’ati tabiatdagi hodisalarning nafis silsilasini, inson hayotining ohangdor kayfiyatlarini aks ettirgan bo‘lsa, tazod san’ati hayotiy dramalarning qovushmasligini, ijobiy va salbiy kuchlarning azaliy va abadiy xusumatini, o‘zgarib turgan dunyomizning ko‘chkinchi va doimiy tendensiyalarini, jamiyatdagi uzluksiz nizolarning aksu sadosini u yoki bu darajada namoyish qildirishga majbur bo‘lgandir”. Navoiy dostonlarida, ayniqsa, ranglar o‘rtasidagi nomutanosiblik bilan tazod tazod san’ati uyg‘unlashgan fasllar lavhalarini yaqqol kuzatish mumkin.

Navoiy “Farhod va Shirin”, “Layli va Majnun” dostonlarida ko‘p bora tun manzarasiga murojaat etadi. Qish tuni nihoyatda qorong‘u, biroz ziyo-nrudan nishona yo‘q. Tong ham ota qolmaydi. Bu manzara Farhod ruhiy kechinmalariga muvofiq, uning qalbi ham zim-ziyo, ayriliq azoblari oshiqni o‘rtamoqda. Tabiat ham go‘yo oshiqqa hamdard. Layli bilan Majnunning bog‘dagi uchrashuvidan so‘ng ular hayotining musibatli onlari boshlanadi. Majnun tunu kun Layli yodi bilan yashaydi, uning tilida, dilida, umuman, butun fikru yodida Layli. Endi u beixtiyor holatda Layli sari, uning qabilasi tomon intiladi. Oshiqning ko‘ngli g‘ash, ichi zim-ziyo. Tabiatda ham shunday. Borliqqa kishini g‘am-alam girdobiga tashlovchi tun cho‘kmoqda:

Kofurni yopti mushki suda,

Ko‘k sham‘i jahong‘a sochti duda.

Tiyr a uy ichida ul g‘amandud,

To‘lg‘onib o‘ziga o‘ylakim dud.

Demak, Navoiy muayyan manzarani yaratar ekan, shu tasvirni tashkil etgan obrazlarni tanlab, baytni shunday uyushtiradiki, bundagi munosabat, badiiy san’atlar obrazlarning bir –birini taqozo

etuvchi turkumini vujudga keltiradi va muallifning tasvir yaratish mahoratini namoyish etadi.

Xulosa

Alisher Navoiy fasllar tasviriga chuqur ma'naviy-falsafiy mazmun yuklab, uni inson ruhiy kechinmalari va hayotiy tajribalari bilan uyg'unlashtirgan. Shoirning badiiy mahorati fasllar orqali inson ruhiy olamini ochish, go'zallikni, muhabbatni va hayotiy iztiroblarni estetik darajada ifodalashda yaqqol namoyon bo'ladi. Navoiy ijodidagi fasllar tasviri — bu shunchaki tabiat manzarasi emas, balki shoirning inson va borliq haqidagi falsafiy qarashlarini aks ettiruvchi, o'ziga xos poetik tizimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdug'afurov A. Buyuk beshlik saboqlari. Maqolalar. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1995, 179 bet.
2. Alisher Navoiy. To'la asarlar to'plami. O'n jildlik. Oltinchi jild. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uy, 2013. 812 bet.
3. Alisher Navoiy. To'la asarlar to'plami. O'n jildlik. Oltinchi jild. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uy, 2013. 696 bet.